

of teaching the integrated course «Art» in primary school]. Kuiv. [in Ukrainian]

4. Nikol's'ka, O. O. (2011). *Tilesno-oriyentovani tekhniki v psikhologichnomu konsul'tuvanni*. [Body-oriented techniques in psychological counseling]. Kuiv. [in Ukrainian].

5. Tarakanova, A. P. (2008). *Systema khoreohrafichnoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv*. [System of choreographic training of future primary school teachers]. Kuiv. [in Ukrainian]

6. Fediy, O. A. (2012). *Estetoterapiya: navchal'nyy posibnyk*. [Aesthetic therapy: a textbook]. Kuiv. [in Ukrainian]

7. Chace, M. *Foundations of Dance/Movement Therapy: The Life and Work of Marian Chace*. (1994). Columbia, MD: American Dance Therapy Association. [in English]

8. Jaques-Dalcroze, É. (1921). *Rhythm, Music, and Education*. G. P. Putnam's Sons. [in English]

9. Porges, S. W. (2011). *The Polyvagal Theory: Neurophysiological Foundations of Emotions, Attachment, Communication, and Self-regulation*. New York: W. W. Norton & Company. [in English]

10. Schön, D. A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books. [in English]

11. Van der Kolk, B. A. (2014). *The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma*. New York: Viking. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РАЗВОДОВА Марина – доктор філософії, викладач-методист хореографії вищої кваліфікаційної категорії КЗ «Балтський педагогічний фаховий коледж».

Наукові інтереси: професійна підготовка студентів педагогічного коледжу.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RAZVODOVA Marina – Doctor of Philosophy, teacher-methodologist of choreography of the highest qualification category of the Municipal Institution «Balta Pedagogical Professional College».

Scientific interests: professional training of students of the pedagogical college.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2025 р.

Стаття прийнята до друку 12.10.2025 р.

УДК 371.124

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-221-263-267

ПОЧКА Каріна –

аспірант

Української державної льотної академії

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0001-9708>

e-mail: karinaoliivna@gmail.com

ПРОФЕСІЙНА АКТИВНІСТЬ ТА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Активність існує тільки в живих системах. Тому немає процесів, які б були повністю активними або повністю пасивними. Кожен процес виникає через зовнішні та внутрішні причини. Спосіб вирішення конфліктів між ними – це відображення. Якщо конфлікт вирішується в більш прогресивному напрямку, то вплив внутрішніх причин на об'єкт зростає. А це не означає, що об'єкт сам по собі розвивається або дозріває як замкнута система. Натомість, це означає, що зовнішні фактори потрапляють у внутрішню структуру, де вони відображаються та фіксуються у більш складних формах. Відображення – це механізм, через який організм перетворює зовнішні визначальні фактори в моменти його самовизначення.

У філософській та психологічній літературі зазначається, що повністю спонтанної активності не існує. По-перше, тому що суб'єкт активності, завжди усвідомлює характер об'єкта, до якого він звертається, і здатний усвідомити, що цей об'єкт існує, навіть якщо він знаходиться далеко в просторі або часі, це потрібно для того, щоб почати дію. По-друге, будь-який внутрішній стан суб'єкта, який викликає дію, виникає через попередні взаємодії суб'єкта з оточенням.

Наступне зростання активності пов'язане з тим, що зовнішні фактори стають внутрішніми. Отже, активність є одним із головних ознак людської діяльності, яка вказує на здатність людини розвиватися самостійно і рухатися, починаючи з цілеспрямованих продуктивних дій. У цьому процесі цілі та засоби діяльності не беруться безпосередньо з поточної ситуації, і вони не є повністю спонтанними. Зазвичай вони мають джерело в подіях, які відбувалися раніше, тобто вони визначаються широким життєвим контекстом, основним змістом якого є взаємодія з іншими людьми, а також соціально-культурне ставлення до природи.

Категорія активності є однією з головних в психолого-педагогічній науці. У наукових статтях, які розглядають цю тему, особливу увагу отримують такі поняття, які описують сутність активності – це процес, дія, вчинок, поведінка, діяльність, життєдіяльність тощо. Часто активність порівнюють з діяльністю, яка є близькою до неї. У деяких учених активність розглядається як ознака людської діяльності, яка відрізняється від пасивної діяльності. У цьому випадку поняття активності пов'язують з самодіяльністю, яка є необхідною людині зсередини, а не нав'язується зовні.

Ключові слова. Особистість, керівник закладу освіти, професійна активність, діяльність, суб'єкт, професійна діяльність, соціально-професійна зрілість, система.

ПОЧКА Karina –

Postgraduate student

Ukrainian State Flight Academy

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0001-9708>

e-mail: karinaoliivna@gmail.com

PROFESSIONAL ACTIVITY AND DEVELOPMENT OF SOCIO-PROFESSIONAL MATURITY OF THE HEAD OF AN EDUCATIONAL INSTITUTION

Activity exists only in living systems. Thus, no process is completely active or completely passive. Each process arises due to external and internal causes. The mechanism that allows resolving conflicts between them is reflection. If the conflict is resolved progressively, the

influence of internal causes increases. This does not mean that the system develops or matures independently as a closed entity. Rather, external factors enter its internal structure, where they are reflected and transformed into more complex forms. Reflection is a mechanism through which an individual converts external determining factors into components of self-determination.

Philosophical and psychological research emphasizes that completely spontaneous activity does not exist. First, the subject of activity is always aware of the nature of the object to which the activity is directed and understands that this object exists, even if it is distant in space or time – this awareness is necessary to initiate action. Second, any internal state of the subject that causes action arises from previous interactions with the environment.

Further development of activity occurs when external factors become internal. Therefore, activity is a key characteristic of human functioning, indicating the ability to develop independently and act purposefully. In this process, the goals and means of activity are not determined directly by the current situation, nor are they fully spontaneous. They originate from experience and are conditioned by a broader life context, which includes interactions with others and socio-cultural attitudes toward the world.

The concept of activity is one of the core categories in psychological and pedagogical science. In scholarly works on this topic, attention is paid to concepts that reveal its essence – process, action, behavior, activity, life activity, etc. Activity is often contrasted with passivity. Some researchers view activity as a feature of human agency, associated with internal self-activity rather than external compulsion.

Key words: *Personality, head of an educational institution, professional activity, work, subject, professional performance, social and professional maturity, system.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Активність виникає як життєве утворення особистості і є вищим рівнем відносно діяльності. Характер активності визначається й опосередковується вищими життєвими потребами. Координуюча роль активності полягає в посередництві між елементами системи (діяльністю, спілкуванням тощо), у тій мірі, у якій вони реалізуються через соціальні і особисті взаємодії. Якщо діяльність ще не утворилася, якщо особистість ще не сформувалася, а вищі життєві потреби ще не виникли, активність може не виступати як координатор, а як дезінтегратор життя людини.

Активність особистості керівника – це зв'язок між відображенням, виразом та виконанням зовнішніх та внутрішніх процесів у суспільстві. Керівник закладу освіти найкраще може показати приклад того, як має виглядати діяльність, спілкування та поведінка, які дозволяють особистості розвиватися як самостійній системі в взаємодії з іншими людьми. Під час розвитку професійної активності керівник шукає нові шляхи, створює та змінює умови для задоволення потреб, які важливі для суспільства, зв'язуючи їх із особистими цінностями, позицією та вимогами, що стосуються його професійної діяльності. З цього випливає, що професійна активність керівника закладу освіти – це спосіб порівнювати себе з іншими, який сприяє визначенню своєї соціально-професійної позиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи проблему розвитку активності особистості, вітчизняна психологія спирається на ідею активного характеру відбитку, походження свідомості, з трудової діяльності, його керівної ролі в поведінці та діяльності людини.

У радянській та пострадянській філософії та психології категорію активності часто пов'язують із категорією відображення й говорять про активність психічного відображення, активності свідомості. Одні автори вважають, що активність є атрибутом відображення в живій природі й суспільному житті, інші – розглядають активність як незалежний атрибут психіки, свідомості поруч із атрибутом відображення. Активність психічного відображення може виявлятися у явищах різної природи й різного рівня як власне психічних (від відчуття до світогляду), так і у внутрішніх виявленнях (від простих рухових реакцій до

складної соціальної поведінки, діяльності, практики).

Активність особистості досліджували багато вчених, зокрема Б. Ананьєв, Л. Виготський, Дж. Гілфорд, С. Максименко, Я. Пономарьов та інші. Вони розглядали активність як складну якість особистості, що проявляється через її активне ставлення до світу, ініціативу, відповідальність та здатність до перетворень.

Окремі аспекти дослідження проблем активності знайшли відображення в теорії «соціальної дії»: М. Вебер, Ф. Знанецький, Т. Парсонс, Ю. Хабермас.

Мета статті. Дослідити вплив професійної активності керівника закладу освіти на розвиток його соціально-професійної зрілості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Активність «передую» діяльності й супроводжує її протягом усього процесу здійснення. Вона спрямована на діяльність, яка має справу з предметом, і визначається суб'єктом. Основна властивість професійної активності – це її належність суб'єкту, тому суб'єкту активності властиві всі характеристики суб'єкта діяльності (психічна, моральна, соціальна, професійна тощо), хоча вони мають особистісне забарвлення й спрямовані на особистість. Активність є життєвим утворенням особистості й рівнем, вищим за діяльність. Характер активності визначається й опосередковується вищими життєвими потребами. Координуюча роль активності полягає у з'єднанні елементів системи (діяльності, спілкування тощо), у тій мірі, в якій здійснюються соціальні й особисті взаємодії, з допомогою яких вони реалізуються найкращим чином. Якщо діяльність ще не утворилася, якщо особистість та її вищі життєві потреби не сформувалися, активність може виступати не як координатор, а як дезінтегратор життя людини.

Професійна активність показує, як керівник вирішує свої особисті та суспільні потреби. Вона полягає в тому, щоб допомагати суспільству, учасникам професійних груп, а також отримувати знання, необхідні для ефективної роботи.

Діяльність керівника допомагає йому повністю розвивати свій внутрішній світ. Високий рівень його діяльності проявляється в тому, що він прагне до діяльності, ставить до неї активно, цілеспрямовано та творчого. Кінцевий результат діяльності керівника закладу освіти у суспільстві

залежить від його професійної активності, яка проявляється у здатності змінювати та самостійно розвивати всі сфери життєдіяльності суспільства.

Формування творчої активності є процесом прогресивних змін особистості у часі й просторі, що проявляється у кількісних, якісних та структурних творчих змінах особистості як цілісної системи, і полягає в керованому розвитку її творчих здібностей та інтелекту на основі пробудження інтересу до творчої діяльності, оволодіння методами отримання знань та їх використання на практиці, формуванні культури інтелектуально-творчої праці та індивідуального стилю пізнавальної і творчої діяльності [3, с. 297].

У психології «особистості» активність розглядається насамперед у зв'язку з поняттями «діяльність» і «поведінка». Активність є важливою характеристикою діяльності і часто розуміється як її синонім. Тому деякі вчені фактично отожднюють активність із діяльністю. На думку інших вчених, активність – це не те саме, що діяльність: «активність» – це ширше поняття, що включає поняття «діяльність»; активність і діяльність відносно незалежні одна від одної.

Думка К. Абульханової-Славської про принципovu відмінність активності від діяльності, в тому числі про те, що діяльність виникає з потреби в предметі, а активність – із потреби в діяльності, як би передуючи діяльності, а й супроводжує її протягом усього процесу втілення [5].

Новий вид активності належить певному живому, найбільш високому рівню розвитку і зберігає всі рівні активності живого. Ця специфічна активність створює новий, неприродний і «соціальний світ» і відтворює його, в якому тільки й може проживати людина, а тому всі види активності, прояви дієвості є наслідком її повсякденного життя. І цей новий тип активності – це діяльність, яка по-різному зреалізується в життєдіяльності людини і по-різному досліджується нею, залишаючись способом її існування як особливого явища еволюції соціальної – вияву еволюції універсальної.

Усі форми і рівні творчого життя людини, її здібності, зумовлені рівнем її свідомості, само-свідомості, мислення, культурно-історичним розвитком, реалізуються як вияв діяльності – універсальної форми відображення світу та способу відтворення людини.

Самоосвіта та професійне зростання є важливою частиною роботи керівника. Керівник постійно підвищує свій рівень знань, бо це дозволяє бути в курсі останніх тенденцій та новин у своїй галузі, а також ефективно застосовувати їх у навчальному процесі. Професійне зростання здійснюється шляхом участі в різних заходах, які можуть бути формальними (наприклад, стажування, підвищення кваліфікації) або неформальними (тренінги, семінари, конференції, майстер-класи, культурні та освітні проекти тощо). Участь у тренінгах та семінарах допомагає обмінюватися досвідом, розвивати професійні навички, включно з комунікативними та лідерськими, навичками роботи в команді та

використання інноваційних технологій у навчанні [1, с. 262].

Співвідношення між суб'єктною та соціальною позицією керівника змінюється на різних етапах розвитку його особистості. У вітчизняних та закордонних дослідженнях аналізується активна життєва позиція людини (суб'єктна позиція) у її взаємодії з соціальним оточенням. Це є важливою характеристикою особистості, яка включає в себе багато властивостей та здібностей. Вона є головною ознакою активності особистості. Становлення суб'єктної позиції особистості пов'язане з процесами соціалізації та посиленням когнітивно-оцінної функції. Коли автономний рівень самоврядування особистості досягає певної оптимальності, вона може реалізувати свою активність, не тільки у взаємодії з зовнішніми структурами, але й у супереч з ними, якщо це відповідає внутрішнім ціннісно-смысловим утворенням, переконанням та поглядам особистості [7, с. 255].

Активність є властивістю суб'єкта, тому вона присутня у будь-якого суб'єкта. Ця властивість може проявлятися не лише у вигляді реальної дії, але й лише як можливість. Проте для того, щоб впливати на активність, потрібно, щоб вона мала хоча б певний рівень актуалізації [6, с. 55].

Активність керівника закладу освіти як соціального індивіда спрямована на взаємодію з об'єктами культури та іншими людьми. Вона відбувається у предметному світі, в якому кожен об'єкт має певне суспільне значення, що визначає спосіб його використання в діяльності в залежності від його культурного призначення.

Активність є складною багатомірною, багаторівневою, багатоаспектною сутністю. Особливе значення при вивченні активності належить джерелам активності. До них відносять мотиви й мотивації, які визначають такі важливі її параметри, як енергію, спрямованість, тривалість тощо. Поділ на мотиви й мотивацію зумовлений відношеннями між потенційним й актуальним, структурним та потенційним, диспозиційним та функціональним, особистісним та ситуаційним. Перші складники цих відношень зазвичай позначаються як мотив і слугують стійким особистісним утворенням, що здійснює диспозиційний вплив на поведінку. Другі складники зазначених відношень часто характеризуються як сукупність факторів, що утворюють мотивацію. У психології говорять про мотиви особистості й мотиви діяльності. Так, наприклад, визначають мотиви як усвідомлені властивості особистості, спонукання поведінки й діяльності. Під мотивацією розуміють сукупність мотивів поведінки й діяльності.

Самоменеджмент на рівні комунікативної діяльності керівника стосується створення та збереження як прямої, такої і зворотної інформаційної взаємодії із самим собою. Це процес саморегуляції його власної поведінки та дій на кожному етапі організації освітнього та виховного процесу та адміністративно-господарської діяльності. У цьому контексті саморегуляція, яка включає інтелектуальну, мовленнєву, емоційну та волюву активність особистості керівника, як професіонала, здійснюється через акт самоаналізу, самоконтролю

та самооцінки, які чергуються між собою. Ці акти тісно пов'язані між собою, а також включають порівняння ідеальних проєктів вирішення означених завдань і реальних моделей, а також способів самопрезентації через самокорекцію, самозасудження або самосхвалення [4, с. 89].

Сучасне суспільство, яке багато в чому залежить від інформації, створює кращі умови для переходу до нової системи особистісної ідентифікації. Ця система дозволяє особистості вільно формувати своє особисте «Я» і створювати власну ідентичність. Здатність вільної і моделювальної самоідентифікації є однією з проявів креативності та багаторівневого мислення, яке ґрунтується на різних образах, які підсвідомість приймає та обробляє раціонально. Ускладнення в навколишньому середовищі призводять до того, що особистість активніше намагається відтворити звичайні, традиційні способи визначення себе в суспільстві.

Активність особистості відбиває протиріччя та єдність суспільних й індивідуальних потреб. В активності полягає спрямованість на служіння інтересам суспільства, професійній спільноті, формується оволодіння знаннями, які потрібні для залучення до активної трудової діяльності.

Внаслідок залучення до діяльності стосовно самоідентифікації керівник набуває розвинені механізми рефлексії, позитивну «Я-концепцію», яку можна частково операціоналізувати через особистісну спрямованість, що у цей час повинна бути подана гуманістичним типом з індивідуалістичною акцентуацією. При цьому ставлення особистості до себе й іншого, суспільства, оточення є позитивним.

Саме перетворювальна, конструювальна активність, пов'язана із здатністю формувати спеціальні, зовнішні умови свого існування, що передбачає цілеспрямованість, здатність творчої активності її носія, здатність не зупинятися на досягнутому, активність, не властива жодним іншим видам живого, визначає суб'єктну позицію її носія – суб'єкта. Активність нового типу пов'язувалася із засобами цілеспрямованої дії, із самими цілеспрямованими діями при постійному накопиченні в антропогенезі цих засобів і нарощуванні їх якісних, більш стійко витриманих характеристик.

Активність керівника закладу освіти як соціального індивіда спрямована на взаємодію з об'єктами культури та іншими людьми. Вона відбувається у предметному світі, в якому кожен об'єкт має певне суспільне значення, що визначає спосіб його використання в діяльності в залежності від його культурного призначення. Предметом активності в особистісному вимірі може бути будь-який об'єкт або явище, якщо вони беруть участь разом із наділеним життєвим (особистісним) значенням для особистості. Кожна з цих активностей відрізняється також за тими психологічними механізмами, які беруть участь у її регуляції: психофізіологічними – на біологічному рівні; предметними значеннями – на соціальному рівні; смисловими структурами та процесами, які

здійснюють смислову та спонукальну регуляцію – на рівні особистості [2, с. 16].

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Отже, Основна відмінність між активністю і діяльністю полягає в тому, що діяльність виникає через потребу в об'єкті, а активність – через потребу у самій діяльності.

Діяльність залежить від предмета потреби безпосередньо, а для активності ця залежність є опосередкованою через діяльність. Активність визначає діяльність, тобто мотиви, цілі, спрямованість, бажання, які викликають діяльність. Активність «передую» діяльності й «супроводжує» її протягом усього процесу здійснення. Спрямована на діяльність, що має справу з предметом, активність визначається суб'єктом. Основною властивістю активності є те, що вона належить суб'єкту, через що суб'єкту активності властива вся характеристика суб'єкта діяльності (психічна, моральна, соціальна, професійна тощо), однак з особистісним забарвленням і особистісною спрямованістю.

Перспективи подальших розвідок ми вбачаємо у дослідження процесів активізації формування та розвитку соціально-професійних характеристик особистості.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бутузова Л.П., Жук А.В. Професійна активність як важлива компетенція сучасного педагога // *Global science: prospects and innovations. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. Liverpool, United Kingdom. 2024. Pp. 256-265. URL: <https://sci-conf.com.ua/viiiimizhnarodna-naukovo-praktichnakonferentsiya-global-science-prospects-andinnovations-28-30-03-2024-liverpulvelikobritaniya-arhiv/>*
2. Ватан Ю. Метакогнітивна активність у суб'єктному вимірі. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. *Психологія*. Випуск 1 (54). 2022. С. 12-18.
3. Дорофей С. В. Творча активність як мотиваційний компонент у системі підготовки спеціаліста до творчої професійної діяльності. Збірник наукових праць К ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Випуск 18. С. 291-302.
4. Купрієвич В. Самоменеджмент в діяльності керівника сучасного закладу професійної освіти. Післядипломна освіта в Україні. Грудень 2017 року. С. 88-90.
5. Радул В.В. Соціальна зрілість особистості: монографія. Харків: Мачулін, 2017. 442 с.
6. Розвиток суб'єктної активності дорослих у віртуальному просторі: монографія / М.Л. Смульсон, П.П. Дітюк, І.Г. Коваленко-Кобилянська, Д.С. Мещеряков, М.М. Назар [та ін.]; за ред. М. Л. Смульсон. К. : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2018. 180 с.
7. Тараненко Г. Г., Кукіна Н. В. Соціальна активність особистості як засадничий принцип розбудови громадянського суспільства. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 3(9). С. 251-265.

REFERENCES

1. Butuzova, L.P., & Zhuk, A.V. (2024). Profesiiina aktyvnist yak vazhlyva kompetentsiia suchasnoho pedahoha [Professional activity as an important competence of a modern teacher]. *Global science: prospects and innovations. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. Liverpool, United*

Kingdom, pp. 256–265. Retrieved from. URL: <https://sci-conf.com.ua/viiiimizhnarodna-naukovo-praktichnakonferentsiya-global-science-prospects-andinnovations-28-30-03-2024-liverpulvelikobritaniya-arhiv/> [in Ukrainian]

2. Dorofei, S.V. (2012). Tvorchaktyvnyist yak motyvatsiyniy komponent u systemi pidhotovky spetsialista do tvorchoi profesiinoi diialnosti [Creative activity as a motivational component in the system of preparing a specialist for creative professional activity]. Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka, Instytut psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Problemy suchasnoi psykholohii. 18. S. 291–302. [in Ukrainian]

3. Kuprievych, V. (2017). Samomenedzhment v diialnosti kerivnyka suchasnoho zakladu profesiinoi osvity [Self-management in the activities of the head of a modern vocational education institution]. Pisladyplomna osvita v Ukraini. December. S. 88–90. [in Ukrainian]

4. Radul, V.V. (2017). Sotsialna zrilist osobystosti: monohrafiia [Social maturity of personality: monograph]. Kharkiv: Machulin. 442 s. [in Ukrainian]

5. Smulson, M.L., Ditiuk, P.P., Kovalenko-Kobylanska, I.H., Meshcheriakov, D.S., & Nazar, M.M. (2018). Rozvytok subiektnoi aktyvnosti doroslykh u virtualnomu prostori: monohrafiia [Development of adult subjective activity in virtual space: monograph]. Za red. M.L. Smulson. Kyiv: Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. 180 s. [in Ukrainian]

6. Taranenko, H.H., & Kukina, N.V. (2023). Sotsialna aktyvnist osobystosti yak zasadnychi pryntsyp rozbudovy hromadianskoho suspilstva [Social activity of personality as a fundamental principle of building civil society]. Visnyk nauky ta osvity. 3(9). S. 251–265. [in Ukrainian]

7. Vatan, Yu. (2022). Metakohnityvna aktyvnist u subiektnomu vymiri [Metacognitive activity in the subjective dimension]. Naukovi pratsi Mizhr rehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Psykholohiia. 1(54). S. 12–18. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПОЧКА Каріна – аспірант Української державної льотної академії.

Наукові інтереси: дослідження особливостей розвитку соціально-професійної зрілості керівника закладу освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

POCHKA Karina – is a postgraduate student at the Ukrainian State Flight Academy.

Scientific interests: research into the specifics of the development of the socio-professional maturity of the head of an educational institution.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2025 р.

Стаття прийнята до друку 17.10.2025 р.

УДК 371.13:17.022.1

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-221-267-271

ЗЕЛЕНСЬКА Людмила –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3324-5173>

e-mail: zelenskaya_ludmila@ukr.net

ІНТЕГРАЦІЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ЗМІСТ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено комплексне науково-педагогічне дослідження проблеми інтеграції морально-етичних цінностей у зміст історичної освіти на університетському рівні. Підкреслено, що історична освіта виконує не лише пізнавальну, а й виховну функцію, формуючи у студентів систему моральних орієнтирів, громадянську свідомість, здатність до критичного мислення й відповідального ставлення до суспільних процесів. Обґрунтовано необхідність посилення аксіологічного компонента в історичних дисциплінах через включення у зміст навчання понять «справедливість», «гідність», «толерантність», «відповідальність», «мир» і «гуманізм».

На основі аналізу нормативно-освітніх документів Міністерства освіти і науки України (навчальні програми з історії України 2025 р., всесвітньої історії 2023 р. та інтегрованого курсу 5–9 класів 2017 р.) доведено, що сучасна українська історична освіта спрямована на формування ціннісних орієнтацій і компетентностей, необхідних для життя у демократичному суспільстві. У цих програмах виокремлено наскрізні лінії «Цінності й моральність» та «Громадянська відповідальність», що сприяють поєднанню фактологічного знання з вихованням моральних якостей і громадянської активності.

У статті здійснено порівняльний аналіз українського та зарубіжного досвіду. Зокрема, у британських, канадських і європейських стандартах освіти (зокрема документах Ради Європи та Міністерства освіти провінції Онтаріо) простежується системна інтеграція морально-етичних компонентів в історичне навчання. Показано, що зарубіжні моделі акцентують розвиток таких компетентностей, як емпатія, толерантність, розуміння історичного різноманіття, повага до прав людини та здатність оцінювати події крізь призму етичних критеріїв. Окрему увагу приділено ініціативі ЮНЕСКО «Global Citizenship and Peace Education», яка орієнтує освітні системи на виховання глобального громадянства, миротворчості й міжкультурного діалогу.

Результати дослідження засвідчують, що інтеграція морально-етичних цінностей у зміст історичної освіти забезпечує виховання гармонійно розвиненої особистості, здатної осмислено діяти в соціумі, зберігати історичну пам'ять, протидіяти маніпуляціям і нести відповідальність за власні рішення. Зроблено висновок, що подальший розвиток історичної освіти в Україні має передбачати вдосконалення методик викладання, створення навчальних курсів із чітко вираженим ціннісним змістом і системне підвищення етичної компетентності майбутніх педагогів.

Ключові слова: морально-етичні цінності, історична освіта, аксіологічний підхід, громадянська свідомість, критичне мислення, ЮНЕСКО, демократичні цінності, педагогічна інтеграція.